

דף יא

'אין חולקין את החצר עד שיהא ארבע אמות לזה וארבע אמות לזה... זה הכלל כל שיחלק ושמנו עליו חולקין, ואם לאו אין חולקין' – בשו"ת שבט הלוי (ח"ה רכב. תשובה מבן המחבר) דן אודות דייר הדר בבנין משותף בקומה העליונה, וחפץ לבנות לו חדר או כמה חדרים על הגג.

וכתב שזה פשוט, כאשר שאר הדיירים מתנגדים לכך, (בטענה, שעי"כ נמנעת מהם האפשרות לבנות קומה נוספת על הגג, אם ירצו לעשות כן בעתיד), אינו יכול לכופן לחלוק את הגג, הגם שאר השותפים יישארו בשותפותם בגג ולא ייבטל שמו ממנו, ונמצא שנשאר להם חלק חשוב, אעפ"כ כיון שחלקו של זה שבא לחלק, הוא פחות מכדי חלוקה – אינו יכול לכופם לחלק, וכמשמעות לשון המשנה 'עד שיהא ארבע אמות לזה וארבע אמות לזה' – היינו לשני הצדדים.

(וכן יש בחו"א – ב"ב ה, יח. וצ"ב במש"כ בפתחי חושן ח"ו פרק ו הערה לו בדעת החו"א אפכא. ושם (ובהערות כה, לד) נקט לעיקר, שהשלישי שאין בו כדי חלוקה יכול להפריש את חלקו, כיון שהם ישארו שותפין בחלק הגדול מכדי שיעור חלוקה).

והוסיף, שאפילו אם כמה דיירים מסכימים שהדייר האחד יבנה על הגג, ואם נצרף את כל חלקיהם של המסכימים, יהא בו שיעור חשוב של 'שמו עליו', – אפילו באופן זה אי אפשר לחייב את שאר הדיירים לחלק, אלא אם ימכרו הדיירים המסכימים בקנין גמור, את חלקם שבגג לאותו דייר, שאז יוכל לחייב את השאר לחלק, כדין כל נכס שיש בו דין חלוקה, ובהסתמך על דברי המרדכי (סוף כתובות. הביאו הרמ"א. וכ"כ הרמ"ה, קסט) שלענין זה אין הולכין אחר שעת ההשתתפות הראשונה אלא אחר שעת החלוקה. אבל אם לא ימכרו לו, אי אפשר לכופו חלוקה, אפילו אם רק אחד מן השכנים מתנגד לחלוקה זו. עד כאן תורף מסקנת דבריו. (וכן כתב שם (בח"ח רצטג) שאכן על פי דין תורה אי אפשר לכפות את השכנים למכור חלקם שבגג לשכן שרוצה לבנות שם, רק בשכנוע וברצון טוב, לקיים 'עשית הישר והטוב' כדרך בני ישראל, ואז עושים חשבון המגיע לו.

עוד כתב שם (באות ב): 'על דבר שאלתך, האם ראוי בעל הקומה העליונה לסגור את חדר המדרגות ולהשתמש בו באופן פרטי – דעתי העני' נוטה דלסתום חלק האחרון שבגג, השכנים יכולים לעכב, וגם יש בזה שינוי במבנה הבנין שאדעתיה דיליה קנו דירתם. ואסור לסגור חלק זה).

'ארבע אמות שאמרו – חוץ משל פתחים' – כתבו ראשונים (ע' רמב"ן; רא"ש בשם הגאונים. וכן נפסק בשו"ע חו"מ קעב, א): דוקא באופן של מחלק נכסיו על פיו, שלאחד נתן פתח אחד ולשני נתן שנים, כפרש"י, שבנתינת הפתח כלולה גם זכות זו של ד' אמות שלפניו. וכן הדין בשנים שהתישבו בשטח הפקר ובנו בתים, זה פתח לו פתח אחד וזה שנים, ואחר כך הקיפום עד שנעשה להם חצר; אם באים לחלקה, זכה זה בתוספת עבור פתחו הנוסף.

אבל שנים שקנו יחדיו חצר ובתים או ירשו – אין זכות יתרה לאחד מהם בחצר מפני הפתח הנוסף, ואפילו קדמו וחלקו הבתים קודם חלוקת החצר – חולקים החצר בשוה, לפי שאין יכול האחד לגרע בקנינו של השני בגלל צורך השימוש של פתחו.

(ויש שכתבו – רא"ש שם – שזה דוקא לרב הונא, שמתחלקת החצר לפי פתחיה, שזכות זו לא קיימת אלא במחלק נכסיו על פיו או כשבנו בהפקר, כאמור, אבל לרב חסדא – לעולם יש ד' אמות לכל פתח, שזה נידון כשטחו של הפתח. וע"ע באילת השחר).

'האי פירא דסופלי' – יש מפרשים: חפירה שמעבדין בה עורות, על ידי גרעיני תמרה. (ר"י מגאש. וגרס 'חפירא'. וכ"ה בשמו במ"מ – שכנים ב, ב; רמ"ה).

(ע"ב) 'בעא מיניה רב הונא מרבי אמי: אחד מבני מבוי שבקש להחזיר פתחו למבוי אחר... אמר ליה: בני מבוי מעכבין עליו' – רש"י ועוד ראשונים פרשו 'בני מבוי' – האחר, זה שבא לפתוח שמה. (ודוקא במבוי שאינו מפולש, אבל במפולש, הרי הוא כרשות הרבים ואינם יכולים לעכב – ר"ף ורמב"ם). ורבנו מאיר מרוטנבורג פרש, שאפילו בני אותו מבוי שהוא פתוח כבר, מעכבין עליו, לפי שמרבה דריסת הרגל של בני המבוי האחר, שיעברו עתה דרך פתחו החדש. ומלשון 'להחזיר פתחו' משמע שאפילו בקש לסתום פתחו שבמבוי זה, אין שומעין לו, ויכולין בני מבוא לעכב עליו, שמא למחר יימלך לפתחו ונמצא מרבה את הדרך. ואולם, אם פרץ פצימיו – אין מעכבין עליו. (נמוקי יוסף)

יש מפרשים שבעיה זו, אחת היא עם הבעיה שלאחריה – אם אכסניא מתחלקת לפי בני אדם או לפי פתחים, והיינו, אם היא נקבעת לפי בני אדם הנכנסים ויוצאים במבוי, כשפותח פתחו מכאן ומעבירו למקום אחר, נמצא מרבה על שאר בני המבוי את המס, שעתה יש במבוי פחות אנשים. ופשט לו לאיסור. וכמוכן, זה דוקא במקום שהמס נקבע לפי בני המבוי. (ע' ר"ף ורמב"ם, ב"י ושו"ע – קסב,ו).

'אמר רב הונא: אחד מבני מבוי שבקש לסתום כנגד פתחו...' – התוס' תמהו על רש"י שלא מצינו שיהא לו זכות ארבע אמות אלא בפתח ביתו לחצר, ולא בפתח שאצל המבוי. ובהגהות אשרי תירץ, שמדובר כאן כשביתו פתוח ישירות למבוי, ללא חצר, (ואין לבית שום פתח אחר לחצר, שאם כן, אין לו ד"א אמות בפתח המבוי. חזו"א), ולכך יש לו ד' אמות במבוי. (וע' באילת השחר שתמה על מקור זכויות בני המבוי במבוי).

אבל דעת התוס', נראה, שבמבוי לא נתנו לו זכות ד' אמות, שמיועד יותר לרגל הרבים. (חזו"א ו,יג. וכתב שם שגם רש"י מודה שרשאי הפנימי לסתום כל המבוי שכנגדו לדעת רבי).

'דתניא, אחד מבני מבוי שבקש להחזיר פתחו למבוי אחר, בני מבוי מעכבין עליו' – היה יכול להביא לעיל ברייתא זו כסייעתא לדברי רב אמי. וכבר כתב הרמב"ן (ביתורת האדם) שמצינו הרבה מקומות בתלמוד שהיו יכולים להביא ברייתא כ'תניא כוותיה ד... ולא אמרו כן. (עפ"י רש"י כאן ובברכות כו).

'היה סתום ובקש לפותחו, אין בני מבוי מעכבין עליו. אמר רבא: לא שנו אלא שלא פרץ את פצימיו, אבל פרץ את פצימיו, בני מבוי מעכבין עליו' – טעם הדבר שמועיל גילוי דעת לבטל את הפתח – לפי שד' אמות אלו אינן קנויות לו לגמרי, (וכדאיתא בירושלמי. מובא בראשונים), כשאר ממונו של אדם שאינו יוצא מתחת ידו אלא במכירה או במתנה, אלא הן קנויות לו לתשמיש בעלמא, וכיון שגילה בדעתו שאינו צריך להן – פקעה זכותו מהן. (רא"ש).

ומשמע שגם בבית מועילה פריצת הפצימים, וכן הוא בשו"ע. ואולם ב'נמוקי יוסף' מבואר שרק במבוי אמרו כן, שפקע כחו בסילוק בעלמא, ולא בד' אמות של פתח הבית. (אילת השחר. עוד על דברי הרא"ש – ע' בקובץ שיעורים).

'ככתבם וכלשונם'

'... כי בכל מצוה יש קיום לנבראים פרטיים, כמו דרך משל על ידי השחיטה, תיקון הבעל-חיים, ועל ידי המצוות שבתבואה תיקון הצומח וכדומה, וכידוע כי המספר תרי"ג הם נגד רמ"ח אברים ושס"ה גידים שבאדם לתקן בהם קומת גופו ונפשו. והאדם הוא עולם קטן. ומסתמא כן הוא גם כן בעולם הגדול שהוא דוגמתו ממש, ועל ידיהם נתקן חלקי העולם כולם.

ואפשר לתקן הכל במצות הצדקה לבדה, שאמרו 'המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא', ובקיום עולם קטן אם זכה לבני אדם מהוגנים הרי הוא כמקיים על ידי זה העולם הגדול כולו, אלא שע"י כל המצות הוא בפרטות ובפועל בעולם כולו, וע"י הצדקה הוא רק בכלל וכאילו. ומכל מקום הרי היא דרך כלל שקולה למצוות כולם (ע' לעיל ט. 'שקולה צדקה כנגד כל המצות'), בפרט להיות נקרא 'מצוה' סתם...

ועוד טעם שנקרא 'מצוה' סתם, כי היא מצוה המצויה בכל ישראל, כי אפילו פושעי ישראל שאמרו דמלאים מצוות כרימון, היינו במצות הצדקה וגמילות חסדים בפטר דבזה אפילו פושעי ישראל בגופן, קרקפתא דלא מנח תפילין ושאר רשעי ישראל היותר גדולים שאין שום לחלוחית של מצוה, מ"מ הם מלאים גם כן במצות הצדקה וגמ"ח שישנו בכל זרע ישראל, שהם רחמנים וגומלי חסדים כמשרו"ל, אם לא אותן דמערב רב קאתו (כמו שאמרו בביצה לב:), ועל כן לא ידח ממנו נדח מורע ישראל אפילו מהיותר גרועים בתכלית יש בהם איזה שורש טוב בהעלם הנטוע מאבותם בהיותם זרע אברהם יצחק ויעקב, שיצא לפועל באיזה מעשה של צדקה או גמ"ח שעשה מימיו לנפש אחד מישראל שהזמין לו השי"ת ההגון לפי ערכו שיוכל לזכות על ידו, להיות לו עכ"פ חלק מה הנשאר ממנו לעולם הבא...'. (מאמר 'קדושת השבת' לר"צ הכהן, א, עמ' 2).

דף יב

'אי יומא זרעא, תרי יומא כרבא לא הוי, אי יומא כרבא, יומא דזרעא לא הוי' – ניתן לפרש בשתי פנים: א. כיון ששיעור זה הוא בכדי עבודת יום וחצי, אי אפשר לכפות על השותף לחלקו כן, שאז נמצא מפסיד שכר הפועל. (וכן פרשו הסמ"ע והט"ו – קע"ג – וע"ש במה שנחלקו). ב. השאלה שבגמרא רק כיצד הקציבו זה לשיעור 'שדה', הלא בשטח כזה יש הפסד לבעל השדה, שאין לו עבודת יום שלמה. אך אמנם, אין זו סיבה לעיכוב החלוקה, שהרי אי אפשר לומר שמשום שיש בה עבודת יום וחצי ולא יום, לכן אין שם 'שדה' עליו. והרי שנינו כל שאילו יחלק ושמנו עליו – חולקין. (כן פרש באמת ליעקב! ונראה שסברת הט"ו והסמ"ע שעל כרחך אין הדבר תלוי בשם' בעלמא כפשטות לשון המשנה, אלא באפשרות השימוש שיש בחלק, כפי שמשמש בשלם. (ע' רא"ש). ולכך, כל שאין זה שימוש ראוי וטוב, אין בו דין חלוקה. תדע, שהרי כתבו התוס' (יא.) ששם 'שדה' יש על פחות מזה, וכבר תמה בקובץ שיעורים על דבריהם, מלשון המשנה. הא מיהת שהכוונה 'כל שאילו יחלק ושמנו עליו' – היינו שמו ושימוש הרגיל, ולא בשם גרידא תלוי הדבר).

(ע"ב) 'אימנו רבנן לאותביה לרב אחא מדפתי ברישא...' – יש לשאול, הלא רב אשי היה ריש מתיבתא במתא מחסיא, וכשמת – הרי בנו קם תחתיו, והוא קודם לכל אדם, (כמבואר ברמב"ם ריש הלכות מלכים), והרי מר בר רב אשי כבר היה בעל הוראה עוד בחיי אביו, (כמבואר בחולין צט), ואם כן, מדוע לא מינו אותו? (ועיין באגרת רב שרירא גאון, שאחר רב אשי, מלכו במתא מחסיא עוד שני חכמים לפני מר בר רב אשי).

מוכח, שזה שלמדו ממלך, שבנו קודם לכל אדם, דוקא במינוי של שררה ושלטון, אך לא במינוי של תורה, להיות ריש מתיבתא. (קובץ שיעורים. וכבר נו"נ האחרונים בנידון ירושה ברבנות ובכיצא בזה – ע' רמ"א יו"ד רמה, כב; שו"ת חת"ס או"ח יב יג; שו"ת אבני נזר שיב; חוות בנימין כרך ב, סה).

'זאנא בתרא' – לפי שרמי בר חמא היה חושש מלישא גרושה בחיי בעלה (בפרק 'עריבי פסחים'), ולכך אילו הוא היה אומר 'זאנא בתרא' היה במשמע שמקלל את רבא שימות לפניו וישאנה הוא כאלמנה לאחר מות בעלה, ולכך אמר זאת רבא, כאומר שרמי בר חמא יגרשנה, וישאנה הוא. (מהרש"א.

ד. — שכבת זרע מטמאת אדם במגע?

ה. האם המסיט את הנבילה מטמא אדם וכלים?

א. שהמצורע הוקש למת, שמטמא אדם אף באהל. (ומטמא אדם במגע ובמשא).

ב. גזרה שוה מימי חלוטו (בתוס' קרי ליה 'היקשא'), שבשניהם נאמר כיבוס בגדים. (ואינו מטמא במשא).

ג. מפורש בכתוב: 'או איש אשר יגע בכל שרץ...'. (ואינו מטמא במשא).

ד. מ'או איש' — לרבות את הנוגע. (ואינה מטמאה במשא).

ה. אינו מטמא אלא בגדים שהוא לבוש בהם בשעת היסטו (רש"י). ולא דוקא בגדים שלובש, אלא כל כלים שנוגע

בהם בשעה שמסיט את הנבילה. (ריב"ם, עפ"י תו"כ). אולם לאחר מכן אינו מטמא אדם וכלים.

כ. נכרי ששלח מעות לישראל לעשות בהן צדקה — מה יש לעשות בהן?

לכתחילה יש לו להשטמ ממנו ולא לקבלם, שלא לתת להם זכות זו. ומשום שלום מלכות, כגון שהיה השולח שר

ומושל — מותר לקבל. אלא שגם באופן זה יש לו לתת לעניים נכרים, אלא אם כן השולח פרש אחרת, שאסור

לגנוב את דעתו. (עפ"י רש"י).

(ודוקא מעות לעניים, אבל נדבה לבית הכנסת — מקבלים מהם. עתוס' ופוסקים).

דף יא

כא. א. מהו הכלל בענין חלוקת נכס משותף — מתי יכול אחד מן השותפין לחייב את השני לחלקו?

ב. מהו השיעור המינימלי של חצר שיש בה דין חלוקה?

א. כל שאילו ייחלק ועדיין שמו עליו — יש בו דין חלוקה. וטעם הדבר, שכל שאילו ייחלק אין שמו עליו, לפי

שהחלק המגיע לכל אחד אינו ראוי לאותו שימוש של הנכס המשותף. (ע' רא"ש).

ב. אמרו במשנה: עד שיהא בה ד' אמות לכל אחד מן השותפין. (ודוקא ד' על ד', אבל פחות מרוחב ד', הגם שארכה

גדול יותר — אינו ראוי לשימוש. ע' רא"ש בשם ר"י מיגאש).

ואמרו בגמרא ששיעור זה אינו כולל ד' אמות שלפני פתחי הבתים, היינו כנגד משך הפתח, כל פתח לפי גדלו,

וממנו ולהלן ד' אמות (ואם משך הפתח צר מד' אמות, נותנים לו מצדיו כדי שיהא לו ד' על ד'. רא"ש וש"פ) —

לצורך פירוק המשא מעל החמור. ואם יש לאחד מן השותפין כמה פתחים, נותנים לו ד' אמות לכל פתח, והשאר

חולקין בשוה. כן דעת רב חסדא וסייעו לו מהברייתא. ולדעת רב הונא חצר מתחלקת לפי פתחיה, פירוש, יחס

חלוקת החצר בהתאם למספר הפתחים של כל שותף.

ואפילו סתם את פתח הבית, עדיין יש לו ד' אמות, אלא אם כן פרץ את פצימיו, שאז גילה דעתו שלא יפתחנו

שוב. להלן יב.

ואין נותנים ד' אמות שלפני הפתח לאכסדרא, אלא באכסדרא שיש לה דפנות מסביב, אפילו נמוכות. וכן אין

נותנים ללול, ולבית שחציו אינו מקורה.

כמה בתים הפתוחים למרפסת אחת היורדת לחצר — אין להם אלא ד' אמות, לרגלי המרפסת.

חפירה שבהצד שמיועדת לגרעיני תמרים (לצורך מאכל בהמה או עיבוד עורות), נותנים לה ד' אמות לכל רוח,

אא"כ יש לה פתח מיוחד, שאז נותנים לה רק ד' אמות אצל הפתח.

כב. א. בית שבין שני מבואות שפתחו לצד אחד מהם, ורצה בעה"ב לפתוח פתח לצד המבוי האחר — האם יכולין בני המבוי האחר לעכב עליו?

ב. האם יש זכות שימוש — שימושים שאינם מעכבים את הדרך, ורגילים בו בני המבוי) לבני המבוי החיצונים, בחלק הפנימי של המבוי? והאם יכול הפנימי שבבני המבוי לסתום את המבוי נגד פתחו?

א. יכולים, ודוקא במבוי שאינו מפולש, אבל המפולש — הריהו כרשות הרבים. ראשונים. (ורבנו מאיר פרש, שאפילו בני המבוי שפתחו כבר פתוח אליו, ג"כ יכולים לעכב, לפי שמרבה דריסת רגל של בני המבוי האחר לבוא לכאן דרך הפתח החדש. ואף המפרשים שלא פרשו כן, אפשר שמודים לעצם הדין. ב"י קסה).

ואם היה לו בעבר פתח פתוח לשם, וסתמו, ולא פרץ את פצמיו — יכול לשוב ולפתחו.

ב. אמרו שהדבר שנוי במחלוקת תנאים — רבי ור' שמעון בן אלעזר. ורב הונא נקט לאסור. (ואעפ"כ פסקו הפוסקים שמותר, שהלכה כרבי מחברו. ע' רא"ש ו'פורת יוסף). ויש חולקים — ע' הגהות אשרי ועוד). ולכן, יכול הפנימי לסתום כנגד פתחו ואין החיצונים לו מעכבין עליו. (ונחלקו רש"י ותוס' אם יש זכות לבן המבוי לסתום ד' אמות שכנגד פתחו, במבוי, כשם שיש דין ד' אמות בפתח הבית לחצר).

דף יב

כג. א. בית סתום שהמת בתוכו — האם מטמא מכל סביבותיו?

ב. מה דין 'ספק טומאה' במבוי?

א. אינו מטמא אלא כנגד הפתח, לפי ש'סוף טומאה לצאת' דרך אותו פתח. ואם פרץ את פצמיו — מטמא כל סביביו. לשיטת רש"י טמא מדרבנן ד' אמות, כדי שלא יקרבו לשם עושי טהרות ויאהילו. ולתוס' — אין מטמא בד' אמות, אלא שאם יוצאים ממנו זיזין שיש בהם לפחות טפח על טפח — מטמאין באהל.

וכן הנוגע באותו בית — טמא, כדין קבר סתום שמטמא במגע מכל סביביו. (תוס' עפ"י הספרי, ומשמע דמדאורייתא הוא).

ב. כל שסמוך ד' אמות לרשות הרבים, הרי הוא כרשות הרבים. (כן אמר ר' זירא בשם רב נחמן, כפירש"י).

כד. א. האם בני מבוי יכולין להציב דלת בכניסה למבוי?

ב. האם בני עיר אחת יכולין לסתום מבואות המפולשות לעיר אחרת?

א. במבואות המפולשים לרשות הרבים — בני רה"ר יכולין לעכבם, שלפעמים, בעת הדוחק, יש צורך לרבים באותם מבואות. (ומבואות קטנים הפתוחים למבואות אחרים המפולשין לרה"ר — יכולים בני המבוי לסגרם, שאין הרבים נדחקים לשם. רא"ש, טור, רמ"א).

ב. יכולים בני העיר האחרת לעכב בעדם, הגם שיש להם דרך אחרת לאותה עיר, לפי שכבר הוחזקו באותם מבואות לקצר דרכם לעיר, וכדין מיצר שהחזיקו בו רבים, ברשות, שאסור לקלקלו.

כה. אצל מי קיימת נבואה לאחר שנחרב בית המקדש?

מיום שחרב בית המקדש (הראשון, ועוד ע' שנה אחריו, עד תחילת הבית השני. מהרש"א) ניטלה הנבואה מן הנביאים וניתנה לשוטים ולתינוקות. (אלא שאינה מאותו סוג של נבואת הנביאים, שאינה באה להם ע"י הש"י או ע"י מלאכיו, אלא ע"י שד. מהרש"א).

ואולם, מן החכמים לא ניטלה, (ועוד החכם עדיף על הנביא, אלא שאין זו בגדר 'נבואה' אלא רוח הקדש השוכנת בלב החכם — ע' רמב"ן).